

Київський університет імені Бориса Грінченка

РИМАР НАТАЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 821. 161. 2-3 Бічужа

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ НІНИ БІЧУЇ

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Мазоха Галина Степанівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
завідувач кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мацевко-Бекерська Лідія Василівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри світової літератури

кандидат філологічних наук, доцент
Поляруш Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри української літератури

Захист відбудеться «16» листопада 2016 року о 10.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 Київського університету імені Бориса Грінченка (04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 136).

Автореферат розісланий «11» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кудряшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Упродовж останніх десятиліть у зв'язку з появою нових методик і теорій у літературознавстві (інтертекстуальності, неориторики, рецептивної естетики тощо) відбувається зміщення ядра наукової парадигми в русло дослідження художнього тексту з позицій його викладових стратегій, створюючи при цьому всі умови для оптимального комунікування у тріаді «автор-текст-читач». Важливим в об'єктиві дослідницьких координат другої половини ХХ століття є питання наративного формату літературного твору як складної художньо-естетичної і філософсько-психологічної системи.

Активізація наративного дискурсу зумовлена, з одного боку, залученням нових, нетрадиційних підходів до осмислення іманентної природи твору, з другого – антропоцентрично-когнітивним поворотом, наслідком якого стало фокусування уваги на індивідуумі як центрі художнього світу. Людина у творах письменників другої половини ХХ століття постає не як зовнішній «акумулятор» суспільно значущих подій, а як особливий психологічний тип і складна художньо-естетична система. Цей час ознаменований переглядом наративної організації літературного твору, оновленням розповідних (оповідних) форм, пошуками нетрадиційних способів викладової техніки. Вивченню наративу художнього твору й осмисленню теоретичних аспектів наратології присвячено праці таких українських науковців, як І. Денисюк, Р. Гром'як, О. Капленко, К. Коваленко, Ю. Ковалів, М. Легкий, Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, М. Руденко, В. Сірук, М. Ткаченко, М. Ткачук, О. Ткачук та ін.

На тлі української літератури 1960 – 1980-х років, соціально-політичні обставини формування якої зумовлювали переважно одновимірність і декларативність художнього письма, виразно виокремлюється художня проза Ніни Бічуї як новаторське естетико-інтелектуальне явище європейського зразка. Епіка письменниці – це поліпроблемний художній конгломерат, якому властиві широкий тематично-ідейний діапазон, заперечення шаблонності, схильність до умовності, асоціацій, змістові і формальні модифікації, переорієнтація на нові розповідні (оповідні) можливості. На думку літературознавців (І. Дзюби, В. Єшкілева, В. Шевчука), Ніна Бічуя стала «предтечею урбаністичної прози» в українському письменстві. Проте, незважаючи на унікальну творчу манеру авторки, нетрадиційність її художнього письма, розвідок, присвячених аналізу її творчості, а особливо наративу текстів, украй мало. У зв'язку з цим доцільним є вивчення прозових творів письменниці з погляду їх наративного формату: визначення традиційних і власне авторських розповідних (оповідних) стратегій у поєднанні з концептуальними засадами наративних типологій; аналіз текстуальних форм викладової манери (інтертекстуальності, образотворення, колористики тощо); наративне моделювання хронотопу тощо. Потреба вирішити окреслені проблеми наративної природи прозових творів письменниці визначила актуальність обраної теми дисертації **«Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї»**. Актуальність зумовлена також дослідницькими тенденціями у вітчизняній науці, спрямованими (за

Л. Мацевко-Бекерською) на «формування наратологічного напрямку в сучасному літературознавчому вивченні історії української літератури».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну працю виконано в межах наукової роботи кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» та наукової теми кафедри «Особливості та закономірності розвитку української і зарубіжної літератури та методики їх навчання» (державний реєстраційний номер 0112U004561). Тему затверджено на засіданні цієї кафедри (протокол № 5 від 25 грудня 2012 р.) і скоординовано в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 2 від 11 червня 2013 р.).

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз художньої прози Ніни Бічуї з погляду її наративної організації, визначити індивідуальні викладові стратегії як свідчення авторської своєрідності й експериментаторства в контексті українських літературно-мистецьких координат 1960 – 1980-х років. Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- подати огляд основних наративних концепцій і типологій вітчизняного та зарубіжного літературознавства в дотичності до художнього твору;
- дослідити наукову рефлексію прозової творчості Ніни Бічуї в літературознавчому дискурсі;
- запропонувати типологію нарації прозових текстів письменниці;
- схарактеризувати художній наратив історії в авторській інтерпретації Ніни Бічуї;
- з'ясувати діапазон текстуальних форм організації епічних творів, які використовуються Ніною Бічуєю;
- проаналізувати хронотоп прозових текстів та означити власне авторські наративні стратегії викладової манери письменниці.

Об'єктом дослідження є прозові твори Ніни Бічуї, написані й опубліковані впродовж 1960 – 1980-х рр. і перевидані в 1990 – 2010-х рр. (усього 14 збірок).

Предмет дослідження – особливості наративних стратегій художньої прози Ніни Бічуї як свідчення унікального авторського стилю.

Матеріалом дослідження є такі збірки художньої прози Ніни Бічуї, як «Дрогобицький звіздар» (1970), «Звичайний шкільний тиждень» (1973), «Чистотіл» (1974), «Повісті» (1978), «Квітень у човні. Повінь» (1981; 1982), «Яблуна і зернятко» (1983), «Родовід» (1984), «Бенефіс» (1986; 1990), «Десять слів поета» (1987), «Землі роменські» (2003), «Шпага Славка Беркути» (2010), «Великі королівські лови» (2011).

Теоретико-методологічною основою роботи є положення наукових праць із наратології українських (І. Денисюк, Р. Гром'як, О. Капленко, К. Коваленко, Ю. Ковалів, М. Легкий, Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, М. Руденко, В. Сірук, М. Ткачук, О. Ткачук), західноєвропейських (Р. Барт, Ж. Женетт, П. Лаббок, Г. Мюллер, Н. Фрідман, В. Шмід, Ф. Штанцель) та російських (О. Трубіна, В. Тюпа, Б. Успенський) дослідників. Зокрема в ході наратологічного аналізу прози Ніни Бічуї апробовано концепцію фокалізації Ж. Женетта, «кодову» концепцію Р. Барта, наративну типологію Ф. Штанцеля, типологію нараторів В. Шміда, класифікацію наративних типів В. Сірук.

Термінологічний апарат роботи формують такі поняття, як *наратив*, *нарація*, *наративність*, *наратор* (розповідач, оповідач), *наратор*, *наратема*.

У дисертації використано теоретичні напрацювання літературознавців щодо структурно-формальних особливостей української прози 1960 – 1980-х років загалом (Є. Барана, В. Даниленка, В. Жукової, М. Жулинського, Л. Касян, Н. Козачук, В. Кузьменка, Г. Мазохи, Н. Мельник, Т. Салиги, О. Солов'я, І. Старовойт) та наративних стратегій і моделей зокрема (В. Балдинюк, М. Беліченко, В. Бурчені, М. Гірняка, Л. Козакової, В. Крамаря, Г. Максименко, О. Петруся).

Підґрунтям для дослідження наративних стратегій епіки Ніни Бічуї стали літературознавчі й письменницькі розвідки про її творчість, зокрема Є. Адельгейма, М. Богданової, В. Вздольської, В. Габора, А. Гурбанської, І. Дзюби, Н. Дев'ятко, В. Дончика, Р. Іваничука, М. Ільницького, Т. Качак, П. Кириченка, М. Котик-Чубінської, Н. Марченко, В. Наливаної, Л. Овдійчук, А. Седика, Н. Сидоренко, А. Ткаченка, Р. Харчук, В. Яворівського, М. Якубовської, Ю. Ярмиша.

Методи дослідження. У процесі аналізу художньої прози Ніни Бічуї використано як загальнонаукові, так і спеціальні літературознавчі методи. Дослідження базоване на загальнонауковій методиці *синтезу*, *аналізу*, *спостереження*, *добору* та *систематизації* матеріалу. Універсальними впродовж усієї роботи виступають *методологічні принципи наратології* та *метод інтерпретації тексту*, що дозволяють розглядати кожен твір як окрему багаторівневу структуру. *Метод наратологічного аналізу* застосовано для диференціації означених типів нарації; *культурно-історичний метод* – при аналізі художнього наративу історії й культурно-мистецьких констант; *описовий метод* – із метою окреслення тематично-стильових ознак прозових текстів; *біографічний метод* – для виокремлення біографічних елементів; *структурно-семіотичний метод* – при конструюванні хронотопної парадигми. Важливим у роботі є *прийом інтертекстуальності*. Частково застосовано елементи *міфологічного*, *психоаналітичного*, *герменевтичного*, *антропоцентричного* підходів.

Наукова новизна роботи визначена тим, що *вперше* в українському літературознавстві здійснено комплексний наратологічний аналіз прозової творчості Ніни Бічуї через такі структурно-формальні параметри, як: 1) конфігурація змішано-змінної нарації і бінарні концептуальні типи; 2) тріада комунікативних типів «наратор–автор–наратор»; 3) рецепція художнього наративу історії; 4) текстуальні форми (інтертекстуальність, колористика, описовість, деталізація, монтажність); 5) хронотопне моделювання та урбаністична концепція; 6) ідіостильові особливості. На матеріалі прози Ніни Бічуї *перевірено* й *уточнено* типологічні наративні класифікації. У ході дослідження *удосконалено* принципи систематизації літературознавчого фактажу, *вперше* до наратологічного інструментарію введено поняття «змішано-змінна нарація», «роздвоєний наратор», «монтажна нонфінальність», а до ідіостильових особливостей – «фрагментарність», «синхронність», «декларативність», «сміслощільність», «рельєфність», «автокоментування». *Доведено*, що викладова тактика письменниці – це складна конфігурація новаторських, власне авторських наративних стратегій. *Набули подальшого*

розвитку теорії типів наратора (оповідача, розповідача), художнього наративу історії, інтертекстуальних взаємин, колористики художнього твору, наративного хронотопу, урбаністичної рецепції.

Практичне значення роботи зумовлене тим, що в науковий обіг був уведений новий фактаж для дослідження, а запропонована концепція може бути застосована для наратологічного аналізу іншого художньо-літературного матеріалу. Висновки дисертації можна використати у викладанні теоретичних та історико-літературних лекційних і практичних курсів з української літератури другої половини ХХ століття, при написанні підручників і навчальних посібників, профільних видань та розробці навчальних програм.

Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні комплексного аналізу художньої прози Ніни Бічуї з позиції авторської наратологічної своєрідності; обґрунтуванні актуальних питань із теорії та історії української літератури загалом і авторського викладового інструментарію зокрема; розширенні емпіричного фактажу дослідницького потенціалу української прози другої половини ХХ століття; поповненні термінологічного словника з наратології новими поняттями.

Апробація результатів дослідження. Розділи дисертації та роботу загалом обговорено на засіданнях кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Основні положення та результати наукової праці апробовано в доповідях на конференціях *міжнародного рівня*: IV Міжнародній науковій конференції «Діалог культур: поетика локального тексту» (Горно-Алтайськ, Республіка Алтай, 2014); V Міжнародному симпозіумі «Гуманітарні та суспільні науки в Європі: досягнення і перспективи» (Відень, Австрія, 2014); II Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2014); Міжнародній науковій конференції «Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій» (Луцьк, 2015); III Міжнародній науковій конференції «Українська мова і культура: здобутки та перспективи» (Київ, 2016); Міжнародній науковій конференції «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія» (Луцьк-Світязь, 2016). А також *всукраїнського*: Всеукраїнській науковій конференції «Література та історія» (Запоріжжя, 2014); Першій Всеукраїнській заочній інтернет-конференції «Українська література як художній феномен» (Луцьк, 2015); Державній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні та лінгвістичні дослідження в умовах реформаційних процесів в аграрній освіті та науці» (Біла Церква, 2015); XIV Всеукраїнській науковій конференції молодих філологів «Vivat academia»: Апостоли національного духу» (Львів, 2016).

Дисертацію обговорено й рекомендовано до захисту на засіданні кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 14 від 22 червня 2016 року).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дослідження викладено у *восьми* одноосібних статтях автора, опублікованих у фахових наукових виданнях України, а також у *двох* у закордонних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, у яких представлено результати дослідження, списку використаних джерел (301 позиція). Обсяг основного тексту дисертації складає 197 сторінок, загальний обсяг роботи – 230 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації та її актуальність, сформульовано мету та завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретико-методологічну основу, методи, наукову новизну, з'ясовано практичне значення праці, особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію основних положень дисертації.

Перший розділ – **«Наративний дискурс у літературознавчій парадигмі»** – присвячений з'ясуванню теоретичних питань наративної методики аналізу художнього тексту.

У підрозділі 1.1. – *«Наративність художньої розповіді (оповіді): теоретико-методологічний огляд основних стратегій»* – визначено поняття наратології як галузі літературознавства; описано концептуальні засади основних наративних типологій вітчизняних і зарубіжних літературознавців; схарактеризовано функцію наратора як важливої інстанції викладової манери твору; диференційовано базові наративні стратегії художньої розповіді (оповіді).

Вітчизняна наратологія розвинулася завдяки зусиллям цілої когорти учених (І. Денисюк, Р. Гром'як, О. Капленко, Ю. Ковалів, К. Коваленко, М. Легкий, Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, М. Руденко, В. Сірук, М. Ткачук, О. Ткачук та ін.), які сформували власне українську методологію наратологічних студій художнього тексту.

Результатами критичного осмислення наративу в літературознавчому дискурсі стали положення, концепції, типології, дефініції українських, західноєвропейських та російських учених, які є теоретико-методологічним підґрунтям дослідження прози Ніни Бічуї, зокрема: 1) розуміння функції наратора як посередника в тексті, а наративної ситуації як «центру орієнтації читача» (за Ф. Штанцелем); 2) наративні типології та класифікації Ж. Женетта, В. Шміда, Ф. Штанцеля, Л. Мацевко-Бекерської, В. Сірук, М. Ткачука; 3) дев'ятичленна класифікація наративних типів В. Сірук, здійснена на матеріалі малої прози 1980-х рр. 4) диференціація понять *наратор* □той, хто веде розповідь (оповідь) у творі□; *оповідач* □той, хто веде розповідь у творі від першої особи, я-наратор, зазвичай учасник чи спостерігач події□; *розповідач* □той, хто веде розповідь від третьої особи, формує художній світ літературного твору□ (Л. Мацевко-Бекерська, І. Папуша, М. Ткачук, О. Ткачук); уживання як синонімічних понять *наратив*, *наративність*, *нарація*, *розповідь (оповідь)*, що «представляють одну чи більше подій, сукупність ситуацій і подій» (Ю. Ковалів), а також термінів *нарататор*, *читач*, *реципієнт*; 5) розуміння *наративної стратегії* як способу й тактики організації подій із метою формування цілості художнього тексту, трансформації реальності в параметри фікційного світу, використання певного наративного типу відповідно до

іманентної природи розповіді (оповіді) (Ю. Ковалів), а також *нарративи* – структурно-змістової одиниці художньої оповіді, котра (за Н. Ізотовою) виконує роль організатора предметно-тематичного змісту нарративу; б) розрізнення *конкретного* (біографічного) автора – того, хто створював текст і виступає в ньому реальною особою (за В. Шмідом); 7) теорія про «відкриті твори», сюжет яких передбачає численні інтерпретації (за У. Еко); 8) комунікативна, подієва, часова, фікціональна, естетична, метанаративна стратегії художньої розповіді (оповіді).

У підрозділі 1.2. – «*Художня проза Ніни Бічуї в літературознавчому дискурсі*» – проаналізований творчий доробок авторки крізь призму наукового осмислення українськими літературознавцями, письменниками, видавцями. Виокремлено такі проблемно-тематичні аспекти творчості Ніни Бічуї, студійовані сучасними вітчизняними дослідниками, як *урбаністичний* (І. Дзюба, Н. Марченко, В. Яворівський); *історичний* (Є. Адельгейм, М. Богданова, Н. Дев'ятко, В. Дончик, М. Ільницький, Т. Качак, М. Котик-Чубінська, А. Ткаченко, Р. Харчук); *дитяча і шкільна тематика* (В. Вздурська, В. Наливана, Н. Сидоренко, М. Якубовська, Ю. Ярмиш); *мистецько-театральний світ* (Р. Іваничук).

Художня палітра текстів Ніни Бічуї суттєво вирізнялася з-поміж творів декларативного письма авторів соцреалістичного спрямування своїм глибоким психологізмом, інтелектуальною напругою, «елегантністю та естетичністю, стрімкістю польоту авторської уяви» (за В. Габором). Українські дослідники солідарні в думці, що для прози письменниці характерні психологізм, напруженість, сконденсованість письма, детальний опис процесу творчості, автобіографізм, фрагментарність побудови тексту, техніка монтажу, автокоментування, взаємозалежність стилю і хронотопу, відсутність лінійного часу тощо.

У другому розділі – «**Викладова манера художньої прози Ніни Бічуї крізь призму нарративної типології**» – досліджено змішано-змінні нарративні типи епічних творів письменниці, розглянуто авторську інтерпретацію художнього нарративу історії, описано текстуальні форми нарративної організації.

У підрозділі 2.1. – «*Змішано-змінні типи нарації у прозі письменниці*» – визначено, що Ніна Бічуя сформувала індивідуальну викладову манеру, для якої характерні ризоматичний тип художнього письма, зумисне порушення композиційної стрункості, новаторські пошуки зображально-виражальних засобів. Кожен твір письменниці – своєрідний театр, де наратор-актор то виходить на сцену, засвідчуючи своє експліцитне вираження, то сходиться із неї, набуваючи імпліцитного статусу. Неоднорідність викладової тактики її творів зумовлена превалюванням опозиційних категорій нараторів із змінними або взаємодоповнюваними функціями (гомодієгетичного – гетеродієгетичного – екстрадієгетичного). Швидка зміна особи нараторів відбувається в межах невеликих текстових фрагментів («я-наратор» – «ми-наратор» – «ти-наратор» – «ви-наратор»). Найчастіше розповідач (оповідач) займає позицію внутрішньої (персонажної) і зовнішньої фокалізації, рідше – нульової.

Розвиток стратегічних нарративних типів у прозі Ніни Бічуї простежено крізь призму тематично-жанрового діапазону та час їхньої появи. У ранніх

(1960 –1970-х рр.) творах на підлітково-шкільну, а також філософську тематику, представлених новелами («Великі розквітлі магнолії», «Таємниця», «Недобре дівчисько», «Притча про Учителя й Учня», «Притча про Коваля і Карбівничого») і повістями («Шпага Славка Беркути», «Звичайний шкільний тиждень»), домінує традиційна «чиста» нарація розповідача в третій особі. Твори філософсько-гуманістичного та історичного змісту, котрі вимагають глибокого художнього осмислення («Портрет маленької дівчинки з черепахою», «Показія, або те...», «Де народжується сонце», «Яблуня і зернятко», «Чистотіл», «Буєсть Митусина» та ін.), мають більш складне нарративне моделювання, втілене переважно в змішано-змінних типах нарації. У повістях мистецької проблематики («Десять слів поета», «Бенефіс», «Репетиція» та ін.) продемонстровано новаторську викладову тактику та індивідуально-авторські прийоми. Лише в окремих текстах спорадично продемонстровано «чистий» нарративний тип – гомодієгетичний («Килим на три квітки») або гетеродієгетичний («Повінь»).

На матеріалі епічних творів Ніни Бічуї диференційовано (за класифікаціями Ж. Женетта, В. Шміда) бінарні категорії нараторів: *відкритого / закритого, всезнаючого / некомпетентного, впевненого / невпевненого, реального / надреального, наратора-жінки / наратора-чоловіка*. Попри наявність змішаних типів оповідача та розповідача, переважає гомодієгетичний я-нарратив у внутрішній чи зовнішній фокалізації, де основну роль виконує наратор-жінка. Домінує закритий, внутрішньо заглиблений у себе оповідач, який переймається і особистими проблемами, і світом персонажів. Гомодієгетичний наратор такого психологічного типу часто веде внутрішній діалог із собою, обриваючи себе на півслові і створюючи ефект художньої недомовленості. Наративна манера письменниці еволюціонує від третьоособової розповіді до поєднання гомодієгетичного та гетеродієгетичного нарративу, подекуди до екстрадієгетичної нарації, до появи «роздвоєного» наратора.

У підрозділі 2.2. – «Художній нарратив історії в авторській інтерпретації» – акцентовано, що при моделюванні нарративу історії Ніна Бічуя відходить від соцреалістичних канонів, властивих тогочасній українській прозі. Авторка пропонує нетрадиційний підхід в інтерпретації історичних тем і мотивів, позначений психологічною достовірністю, контрастом позитивного і негативного світів, філософським діалогом старшого і молодшого поколінь, зображенням минулого очима сучасника. Історично-інтелектуальна проза Ніни Бічуї – художній конгломерат різноманітних за часовими модусами подій, нанизаних одна за одною на стержень розповіді (оповіді): Київська Русь і правління князів, напади татар («Сотворіння тайни», «Буєсть Митусина»); Коліївщина і гайдамацький рух («Великі королівські лови»), доба сталінізму («Камінний господар»); минуле Польщі («Дрогобицький звіздар»), Грузії («Спогад про Грузію»), Литви («Зачин до оповідання про Донелайтіса»). Письменниця залучає до розповідного арсеналу різні за історичною вагою та часовими координатами (що, очевидно, зроблено зумисно) національні й інонаціональні образи. У міжчасовій комунікації беруть участь різні за віком оповідачі (розповідачі): дитина, підліток і доросла людина. Із метою досягнення вражаючої художньої достовірності авторка вводить образи наратора-інтелектуала та наратора-митця.

Наративна тактика Ніни Бічуї близька до способу ведення розповіді у творах літератури Княжої доби, маючи такі ознаки орнаментального стилю, як вільне зміщення в часі; наявність мотивів сну, сповіді, внутрішнього монологу, ліричних відступів; яскрава художня образність; символічний характер зображення дійсності тощо. Водночас в окремих прозових текстах письменниці увиразнені риси, характерні для монументального стилю: афористичний спосіб викладу думок, обмеження художності і стилістичних засобів, декларатив розповіді, простота синтаксичних засобів, нескладна композиція, зосередження на одній темі тощо. Це спостережено переважно в епізодах, стилізованих під фрагменти з давньоукраїнських літописів. Із метою досягнення основної мети розповіді – максимальної достовірності зображуваного (творче кредо Ніни Бічуї) – авторка вдається до «перевтілення» наратора: так, у «Камінному господарі» дівчинка-оповідач на деякий час стає хлопчиком-спостерігачем минулого.

Підрозділ 2.3. – «Текстуальні форми наративної організації прозових творів» – присвячено розгляду явищ інтертекстуальності, колористики, описовості, деталізації, монтажності в поезії Ніни Бічуї. Установлено, що конструктивним принципом структурування прози письменниці є *інтертекстуальність*, яка виявляється на наративному рівні через сюжетні, стильові, жанрові, художньо-образні запозичення. Через посередництво наратора авторка вдається до експліцитних прийомів інтертексту, уводячи фрагменти «чужого» слова, і до імпліцитних, послуговуючись міжтекстовими асоціаціями. У творах зазвичай наявна вказівка на прототексти, а спорадична відсутність не ускладнює художнє сприйняття зображеного, адже її неважко встановити через наявні алюзії чи ремінісценції. Інтертекстуальні пошуки, зреалізовані в метатекстуальності, гіпертекстуальності, архітекстуальності, паратекстуальності, автоінтертекстуальності, спроектували ідейно-художній діалог та інтелектуально-філософський дискурс, які репрезентують епіку авторки в кореляції з текстами інших письменників у площині всього літературного простору.

Найбільш повно в нарації Ніни Бічуї представлені метатекстуальні форми: цитування, ремінісценції та алюзії. Атрибутовані цитати роблять «відкритими» прототексти інших письменників. Неатрибутоване цитування не має графічного вираження чи вказівки на прототекст, а використане як дотичний до контексту структурно-змістовий елемент нерідко є модифікованим. Проте читач ще може його розпізнати, як, наприклад, уривок із відомої веснянки («Квітень у човні») чи переказ гуцульської казки («Зачин до оповідання про Донелайтіса»).

Алюзії в прозі Ніни Бічуї виражені через інтертекстуальні фрагменти: згадки про письменників та їхні твори, театральні вистави, художні образи, картини тощо. В арсеналі інтертекстуальних засобів потенційними є такі різновиди ремінісценцій, як фольклорні (епізоди, що композиційно і стилістично нагадують народнопоетичні тексти, у «Великих королівських ловах»), літописні («Дрогобицький звіздар», «Сотворіння тайни», «Буєсть Митусина»), історичні («Камінний господар»). Яскравим прикладом твору-ремінісценції є новела «Великі королівські лови», розповідь у якій організована за зразком літописів із фрагментами оповідей, легенд, переказів. Не раз наратор

послугується перифразами молитов, наукових викладів філософів, висловів відомих літераторів.

Художній наратив прози Ніни Бічуї конструюють контекстуальні й метатекстуальні зв'язки (за Н. Корабльовою). Контекстуальні зв'язки тісно «зрослися» з авторським текстом і вибудовують філософський наратив-роздум як виразну ознаку викладового стилю. Наратор у відступах-медитаціях осмислює вічні філософські категорії: людину, життя, час, буття, добро, зло. Виразним прикладом метатекстуальних зв'язків виступають архетипи, які в контексті аналізованої прози мають і традиційне, і нове художнє осмислення: *дорога, чекання, рід, сон* («Стигли яблука на Спаса»), *земля* («Земля»), *Бог* («Сотворіння тайни») тощо. Власне авторською викладовою стратегією є введення до художньої палітри інонаціонально-культурних інтертекстуальних кодів, зокрема грузинських, польських, литовських реалій. Українськими національно-культурними константами, вплетеними в інтертекст, є язичницькі архетипи (гори, щезники); історичні особи (Іван Гонта, співець Митуса, Данило Романович); образи «Лісової пісні» Лесі Українки.

Свідченням інтертекстуальності є також іностильова манера введення розповіді (оповіді), зафіксована впродовж усього твору та на окремих його наратемах. Виявлено вкраплення конфесійного стилю (молитви, біблійні оповіді) у творах «Стигли яблука на Спаса», «Камінний господар», «Великі королівські лови». Коли наратор вдається до інтелектуальної розповіді, наводить точні факти чи філософські міркування, спостережено наближення до наукового стилю викладу («Дрогобицький звіздар»). Біографічний документальний стиль витримано в розповіді, що нагадує життєпис письменника («Зачин до оповідання про Донелайтіса»). Результатом абсорбування газетного тексту є публіцистичний стиль у творах «Показія, або...», «Яблуня і зернятко». В аналізованих текстах виявлено стильові коди, репрезентовані наратором через архетипи самотності, чекання, сповідальності, медитативного дискурсу, які в авторському осмисленні набувають нового художнього прочитання. Одним із найкращих зразків твору-інтертексту є повість «Біла Віла» з виразною ремінісценцією поеми Лесі Українки «Віла-посестра». На формально-змістовому рівні твір є суцільною «інтертекстуальною сумішшю» епізодів літературної дискусії, фантастичних елементів, філософських вкраплень, фрагментів епістолярію, німецькомовних реплік, стилю мови Лесі Українки.

Прикладами *гіпертекстуальності* є образ Вінченосця у творі «Камінний господар», який подано в пародійному світлі, та образ філософа Іммануїла Канта, біографія якого висвітлена в побутовому ракурсі. Взірцями *архітекстуальності* є твори «Притча про Учителя й Учня», «Притча про Коваля і Карбівничого». Важливого наративного характеру набуває *паратекстуальність*, репрезентована претекстовим комплексом – заголовками та епіграфами до творів. Авторка формулює яскраві заголовки-алюзії, вводячи до їхнього лексичного тла імена відомих осіб, назви творів, національно-культурні архетипи, перефрази, біблійно-філософські мотиви, синтезовані форми, іншомовні реалії. Особливу роль Ніна Бічуя відводить епіграфам, адже часто подає їх розгорнутими, інколи без вказівки на прототексти, зорієнтовуючи текст на інтелектуального реципієнта. Як епіграфи подає цитати

з Біблії, давньоруських літописів, повчань, творів інших авторів. Наративну *автоінтертекстуальність* створюють контекстуально-сюжетні застосування діалогу власного «я» через прийоми сну, візії, спомину, що формують інтертекст самого автора: *«Ти приїхала сюди задля роботи, задля тиші й самотності, що дає змогу зосередитись», – умовляла я себе саму весь час»* (повість «Яблуня і зернятко»). Зрідка оприявлюється так званий опосередкований чи подвійний інтертекст, коли «чуже» слово дослівно процитоване персонажем («Великі королівські лови»).

Важливим наративним засобом прози Ніни Бічуї є *колористика*, яка компілює не лише авторську інтенцію, але і виступає каталізатором емоційної напруженості та текстової динаміки. За допомогою гама кольорів наратор визначає стилістичну ситуацію у творі, створює експресивну почуттєву модель висловленого. Оповідач-жінка зізнається, що відтворює лише ті кольори, які постають перед нею в момент творчого акту і не можуть бути надуманими та сфальсифікованими: *«Може, коли б я сказала, що на дівчинці яскраво-сині панчохи й білі туфлі, що волосся в неї рудяво-золотисте, очі голубі, а на носі з широкими ніздрями світяться веселі плямки ластовиння, ви б її побачили? Але ж це не моя дівчинка, а якась інша, з рудим волоссям і голубими очима, а я задумала змалювати мою...»*. За колірною ознакою наратор творів Ніни Бічуї відповідає екстравертному психологічному типу, оскільки у фокусі його уваги постійно знаходиться зображуваний об'єкт, а колірний світ барвистий із переважанням хроматичної гама. Домінують виразно концептуальні кольори: зелений, червоний, чорний, синій, що зумовлюють деталізацію художнього сприйняття. В окремих контекстах використано імпліцитне вираження кольору шляхом називання барви через предмет, кольорова ознака якого закріплена в мовно-культурній свідомості: *очі горіхового тону, світло-медове листя, зеленкуваті й цеглясті барви, зеленово-бронзові хаці*.

Описовість як специфічна наративна стратегія Ніни Бічуї переважає в тому контексті, де акцент зроблено на поверховому зображенні фактів і персонажів без розкриття їхньої суті. Описовим текстовим епізодам характерна безсюжетність, а події «нанизані» одна на одну. Таку особливість спостережено в новелі «Камінний господар», де короткі текстові фрагменти дескриптивного характеру будують розповідь через поверхневе фіксоване нагромадження реалій зовнішнього світу: *вуличка – озеро – парк – туман – лебеді – матіола – ліхтарі – дощ – місяць – машини – лімузин*.

Деталізація прозописьма виявлена через реалістичне відтворення зовнішнього світу чи внутрішніх переживань. Розповідач (оповідач) часто виступає деталізатором, підкреслюючи ідейно-змістову суть художньої деталі: *«Власне тому я й намагаюся бути точною і не помилятися в деталях»; «... я кладу ті деталі одну при одній, густо, туго, як належить...»*. Епічний наратив письменниці формують художні деталі різного типу: портретні, пейзажні, інтер'єрні, символічні тощо. Наратор пильно вдивляється в портрети своїх персонажів (повість «Яблуня і зернятко»): *«Коли пильніше вдивитися, то стане помітно, що одне око темніше, кольору густого гречаного меду, а друге – світле, жовтуватозелене...»*. Прикладом художнього новаторства стає прийом поєднання деталей зовнішнього і внутрішнього світу персонажа, які послідовно зумовлюють одна одну: *«...тіні на запалих щоках пастора, – і його*

не обминають клопіт і хвороба; його горішня губа вузька, аскетична, а нижня ледь випнута, уперед випнута, бо пастор здатен обстоювати власні думки...» («Сотворіння тайни»).

Свідченням *монтажності* у викладовій тактиці є швидка зміна подій, фотографічне зображення художнього світу. Кінематографічний прийом відтворення дійсності сприяє розвитку таких «нарративних ходів», як занурення у спогади-медитації, сні-візії; застосування діалогових сцен, акустичних ефектів, двоголосся, ремарок, фрагментів-вставок різного стилю; превалювання асоціативно-емоційного викладу тощо. Ефект кіноплівки, за яким організована розповідь у багатьох текстах Ніни Бічуї, дозволяє позбутися зайвих, дріб'язкових деталей і показати лише те, що має суттєве значення. Так, монтажність твору «Стигли яблука на Спаса» досягається нелінійним сюжетотворенням, перерваними діалогами, описовими конструкціями, стилем молитви-перифрази, часовою зміною дня і ночі, змінною позицією наратора тощо. У творі «Камінний господар» завдяки ефекту кінокадру наратор у гендерно змінній ауторіально-акторіальній позиції розповідає про чоловіка з мікрофоном за трибуною, подає три варіанти сну-візії минулого, використовує урбаністичні колажі, філософсько-ліричні відступи, інтертексти-алюзії, перефрази Біблії тощо.

У третьому розділі – **«Хронотоп як засіб нарративного моделювання у творах Ніни Бічуї»** – проведено аналіз часового та просторового модусів як єдиного цілого в архітектоніці текстів; досліджено урбаністичну рецепцію у творчо-особистісній інтерпретації письменниці; визначено і схарактеризовано ідіостильові особливості її прози.

У підрозділі 3.1. – *«Часовий і просторовий модус в архітектоніці текстів»* – доведено, що художня проза Ніни Бічуї зосереджена у власній хронотопній площині, яка формує певну естетичну систему й засвідчує відчуття плину часу та самолокалізації у просторовому континуумі й речовому світі. Наратив текстів моделює амбівалентний хронотоп, який передбачає розгортання подій у кількох просторово-часових вимірах. Час в аналізованій прозі визначено як художньо-психологічний, про що свідчать такі його ознаки: наявність внутрішніх монологів, снів, спогадів, паралельної подієвості; зумисне зміщення астрономічного часу й руйнування реальності; накладання різних часових площин; персонажне сприймання, неоднорідна стильова манера тощо. Вияв нарративного часу найбільш виразний у творах із порушеною хронікальністю фабули і нефінальністю («Великі розквітлі магнолії», «Недобре дівчисько», «Стигли яблука на Спаса»).

Хронотоп зазвичай змодельований через анахронічний спосіб викладу подій – аналепсис і пролепсис. Останній часто набуває філософського вираження. Аналепсивний характер наративу досягнуто звернення до ретроспекції – як традиційної, так і власне авторської (події одного дня). Анахронічний наратив творів визначає стрибкоподібний сюжет й акцентуалізацію уваги на людській індивідуальності в часовому перебігу. У художньому осмисленні Ніни Бічуї хронотоп набуває циклічного виміру. Це яскраво продемонстровано у структуруванні збірки «Великі королівські лови», назви розділів якої – пори року – модифікують часові континууми двовекторного типу – людського та природного буття. Хронотопна система

підпорядкована власне авторській викладовій манері, про що свідчать такі новаторські нарративні стратегії: звернення до архетипу пам'яті, який формує безперервний зв'язок часопросторової реальності; домінування хронософських мотивів як взірць інтелектуалізму прози; персоніфікація часу, його літотне зображення; локальне зміщення до хронотопу одного персонажа; екзистенційний характер локусу й топосу.

Художній часопростір зображений наратором через бінарні опозиції: локус – «смерть / безсмертя», «проминання / вічність», «спогад / забуття», «реальний / надреальний»; топос – «відкритий / закритий», «довгий, безкінечний / щільний, заповнений», «укомплектований / хаотичний». Виразна символіка хронотопних образів представлена традиційними архетипами (*ніч, дорога, прірва, минуле, мить* тощо) та індивідуально-авторськими константами (*повінь, слово, сад, місто, земля*) тощо. В окремих творах («Чистотіл», «Великі королівські лови», «Спогад про Грузію») виявлено ознаки ітеративного наративу – ритмічного повторення подій із метою їхньої конкретизації, створення емоційно-психологічного ефекту.

Загалом у прозі Ніни Бічуї диференційовано такі хронотопні пласти: *індивідуальний* (я-натор, наратор-персонаж: «Стигли яблука на Спаса», «Земля», «Повінь», «Чистотіл»); *біографічний* (натор-біографічний автор: «Десять слів поета», «Бенефіс», «Репетиція», «Яблуня і зернятко»); *реально-історичний* (нарратив-документальна історія: «Сотворіння тайни», «Буєсть Митусина», «Камінний господар»); *літописний* (нарратив-літопис: «Дрогобицький звідар», «Сотворіння тайни», «Буєсть Митусина»); *фольклорний* (нарратив-фольклорний текст: «Мед мудрості нашої», «Великі королівські лови», «Біла Віла»); *фантастичний* (надреальний нарратив: «Спогад про Грузію», «Яблуня і зернятко», «Зачин до оповідання про Донелайтіса»); *урбаністичний* (нарратив міста: «Земля», «Шпага Славка Беркути», «Чистотіл», «Повінь», «Квітень у човні»).

У підрозділі 3.2. – «Урбаністична рецепція в творчо-особистісній інтерпретації» – визначено, що урбаністична концепція прози Ніни Бічуї засвідчує зображення міста, з одного боку, через власне авторську парадигму, з другого – через певні аксіологічні настанови. Письменниця заперечує дуалістичне сприйняття мегаполісу, властиве європейському модернізму, коли місто розглядали водночас як здобуток цивілізації і як втрату людської індивідуальності. У творах Ніни Бічуї урбаністична позиція інша: наратор від власного імені або імені персонажа не раз вступає в інтимний діалог з улюбленим містом. У топосі діє наратор-ліричний суб'єкт, увиразнена напружена боротьба між міським *racio* і *etocio*. Часто мегаполіс (Львів, Київ, Вільнюс) виступає повноцінним героєм творів, а рух міського життя розвиває розповідь. У нарративному плані топос постає як текст, котрий через метамовні знаки репрезентує національно-культурні коди.

Рецепція образу міста ґрунтується на двох аксіологічних моделях – утопічній та есхатологічній. Наратор за допомогою синестезійних засобів створює утопічну візію ідеального міста, із яким природно співіснують персонажі («Земля», «Повість Славка Беркути», «Звичайний шкільний тиждень», «Повінь»). Зазвичай це Львів, адже наратор і персонажі постійно перебувають у зоні магнетизму міста Лева. Есхатологічна урбаністична

парадигма творів містить такі художньо-семантичні опозиції: *місто в конфлікті з природою* (місто-катастрофа), *місто в конфлікті з людиною* (місто-ворог) – твори «Показія, або...», «Біла Віла» та ін. Візія урбанізму постає в індивідуально-суб'єктивному осмисленні, вкоріненому в письменницьку об'єктивності та біографізм. У творах авторки наявні три плани наративної репрезентації міста, що викликають різні асоціативні ряди в розгортанні розповіді (оповіді). З одного боку, місто постає як *організований топос* (музей, велика простора зала, короткі і вузькі провулки, багатопверхові будинки тощо), з другого – *персоніфікований* (великий живий організм, створений із людей), а також *окультурнений* (місто, що зберігає свій історичний та національно-культурний код завдяки його жителям) *топоси*. На різних текстових рівнях оприявлені такі локуси міста: *місто-сила*, *місто-пам'ять*, *місто-подорож*, *місто-асоціація*. Наративний ефект підсилюють художні опозиції: *узагальнений / конкретний образ міста*, *велике / мале місто*, *місто / село*. Новаторством аналізованої епіки є образ міста-персонажа, котре веде напружений діалог-роздум із наратором чи біографічним автором. У творах Ніни Бічуї одним із перших в українській літературі постав художній образ міста через фокус дитячої уваги («Звичайний шкільний тиждень», «Шпага Славка Беркути» тощо).

У підрозділі 3.3. – «*Ідіостильові особливості (філософський інтелектуалізм, фрагментарність, синхронність, декларативність, смислощільність, рельєфність письма, автокоментування)*» – продемонстровані власне авторські викладові стратегії. Зауважено, що *філософський інтелектуалізм* прози Ніни Бічуї досягається великою кількістю фрагментів філософського спрямування, глибоко інтелектуальних діалогів наратора з персонажем чи нарататором, інтертекстуальних елементів наукового характеру. Завдяки потужній інтелектуальній основі тексти нагадують історичні, науково-філософські, літературознавчі, театрознавчі розвідки («Спогад про Грузію», «Зачин до оповідання про Донелайтіса», «Біла Віла», «Десять слів поета»). Осмислення проблематики таких творів вимагає від читача ерудиції, енциклопедичних знань, інтелектуальної напруги. Прийом *фрагментарності* застосований Ніною Бічуєю до тих епізодів, що не складають цілісної подієвої історії. Прикладами фрагментарного письма є невмотивованість, незавершеність і недомовленість у зображенні художнього світу й системи персонажів («Показія, або...», «Стигли яблука на Спаса», «Шпага Славка Беркути»). *Синхронного* характеру розповідь набуває тоді, коли відбувається збіг у часі кількох подій. У прозі Ніни Бічуї синхронний наратив виникає зазвичай у літописному стилі викладу («Великі королівські лови», «Буєсть Митусина»). *Декларативність* з'являється при абстрактному, нехудожньому, фрагментарному способі зображення дійсності, який не спонукає нарататора на емоційну співучасть (епізоди «Дрогобицького звіддаря»). *Смислощільність* прози Ніни Бічуї визначено як здатність наратора відтворювати ланцюг подій у коротких, лаконічних, щільних конструкціях, оформлених здебільшого періодами, номінативами, односкладними реченнями («Показія, або...», «Камінний господар», «Душа Левка Савчина»). *Рельєфність* художнього письма представлена виразною натуралістичною специфікою зображення подій і героїв. Найбільш рельєфними є портрети персонажів, які

наратор змальовує у творах «Портрет маленької дівчинки з черепахою», «Шпага Славка Беркути», «Стигли яблука на Спаса». *Автокоментування*, що наявне у всіх творах Ніни Бічуї, окреслено як здатність наратора до вживання спрощених і розлогих коментарів у розповіді (оповіді) з метою більшої переконливості, художньої достовірності, надання додаткових відомостей.

Комплексний художній аналіз наративних стратегій прозових творів Ніни Бічуї, здійснений з урахуванням мистецько-літературних домінант другої половини ХХ століття та в контексті індивідуально-авторської манери, дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Український наративний дискурс, активізований загалом «наратологічним поворотом» у світовому літературознавстві, упродовж останніх років набирає великого оберту завдяки розширенню дослідницького арсеналу. Сьогодні увага до розповідного (оповідного) аспекту тексту визначена не лише теоретичним характером наративу, а й залученням більш складного художнього інструментарію: образотворчої бази, внутрішньо-психологічного тла, текстуальних форм, хронотопу, інтертекстуального потенціалу, колористичної системи тощо.

2. Вітчизняна проза 1960 – 1980-х років, що витворилася на тлі непростой суспільно-політичної ситуації та мистецького відродження шістдесятництва, виявляла свій національний характер через жанрово-стильове, тематично-змістове, формально-структурне оновлення. Письменники вдаються до перегляду наративного формату твору через пошук нових, нетрадиційних шляхів викладових стратегій.

3. Творчість Ніни Бічуї – новаторське високохудожнє явище в літературно-мистецькій площині другої половини ХХ століття, яке ґрунтується, з одного боку, на глибокій національно-культурній традиції, з другого – витворене за кращими зразками європейського письменства. Викладова манера художньої прози письменниці представлена змішано-змінними наративними типами, які виразно еволюціонують від нарації в третій особі в ранніх творах шкільної тематики та текстах філософського характеру до поєднання гомодієгетичної і гетеродієгетичної розповіді, подекуди з додаванням екстрадієгетичної наративної стратегії, появи «роздвоєного» наратора в історичних, філософсько-гуманістичних, мистецтвознавчих творах. У прозі Ніни Бічуї домінує гомодієгетичний оповідач, який у позиції першої особи перебуває у внутрішній і зовнішній фокалізації щодо зображуваного. Зазвичай це наратор-жінка, самозаглиблена, закрита від стороннього світу, внутрішньо зосереджена або зосереджена на інших персонажах. Переважання гомодієгетичного наративу зумовлює факт наявності у творах письменниці великої кількості недомовлених фрагментів, внутрішніх монологів, діалогів із власним «я», формуючи цим самим психологічний тип закритого я-наратора.

Викладову тактику прози авторки конструюють бінарні категорії (за класифікаціями Ж. Женетта, В. Шміда) нараторів: *відкритий / закритий, всезнаючий / некомпетентний, впевнений / невпевнений, реальний / надреальний, наратор-жінка / наратор-чоловік*. Письменниця використовує такі оригінальні викладові стратегії, як змішаний розвиток сюжету, прийом інверсійного представлення подієвого ряду, нефінальність, хоровий наратив тощо.

4. Художній наратив історії Ніни Бічуї – яскраве свідчення подвійного плану зображення. З одного боку, минуле подане в традиційному аспекті, з другого – через власне авторський наративний пошук. Серед найуживаніших наративних стратегій побудови історичної розповіді такі: документальність як факт достовірності зображуваного; стилізація літописів, історичних пісень, дум; наявність ретроспекцій-вставок, спогадів, снів, візій, інтертекстуальних фрагментів, ліричних описових конструкцій; хронологічні модифікації; символічність письма, ілюзія «сучасника в минулому»; використання історичних національних та інонаціональних образів.

5. Аналіз текстуальних форм наративної організації дозволяє диференціювати такі особливості:

– *інтертекстуальність* як спосіб конструювання нарації, що виявляє експліцитні та імпліцитні прийоми введення «чужого» слова й засвідчує такі форми інтертексту, як *метатекстуальність* (цитування, ремінісценції, алюзії, архетипи); *гіпертекстуальність* (пародіювання окремих образів); *архітекстуальність* (міжжанрові зв'язки, іншостильова манера ведення наративу), *паратекстуальність* (заголовковий комплекс та епіграфи); *автоінтертекстуальність* (діалог наратора із власним «я»);

– *колористику* як важливий наративний засіб, що передає художню зорову інформацію і є показником психологічного клімату в кожному творі. Відповідно до колірною наповнення текстів наратор прози Ніни Бічуї є екстравертом за психологічним типом, у центрі уваги якого завжди знаходиться те, що він зображує;

– *описовість, деталізацію, монтажність* як специфічні наративні стратегії. Описовість оприявлюється на тих текстових рівнях, де засвідчено поверхневе, «зовнішнє» зображення подій, нанизаних одна на одну і представлених у нечіткому сюжеті. Це переважно наратив портретного, пейзажного чи інтер'єрного типів. Деталізований наратив демонструє точне відтворення зображуваного через систему художніх деталей (портретних, пейзажних, інтер'єрних, символічних), які створюють відповідний емоційно-експресивний стан й ефект достовірності описуваного. Техніка монтажності дозволяє нараторові швидко змінювати події у творі, «перегортати» їх в уяві наратора ніби кадри з фільму.

6. Хронотоп художньої прози Ніни Бічуї – складна індивідуально-авторська естетична система, зосереджена в наративній площині творів і зреалізована письменницькими прийомами, основаними на синкретичності, ігрових засадах, найрізноманітніших трансформаціях, надреальності тощо. Художній світ творів моделюють такі види часу: *наративний, персонажно-психологічний, анахронічний* (його форми: *аналепсис, пролепсис, спогад, ретроспекція, сон*), *ітеративний, циклічно-добовий, філософський*). Хронотоп із виразним антропоцентричним характером виявляє такі часопросторові пласти, як *індивідуальний, біографічний, реально-історичний, літописний, фольклорний, фантастичний (надреальний), урбаністичний*. Урбаністична рецепція в творчо-особистісній інтерпретації письменниці постає як концептуально-ідейна емоційна складова художнього наративу. Візія міста в Ніни Бічуї ґрунтується на двох урбаністичних моделях: *утопічній*, для якої характерний ідилічний, омріяний образ міста, та *есхатологічній*, за якої мегаполіс постає як фактор

культурного й цивілізаційного занепаду, людської і природної дисгармонії. Найбільш широко показана культурно-історична площина топосу – як українського, так і інонаціонального. У художній епіці письменниці зосереджені різноманітні локуси міста (*місто-сила, місто-пам'ять, місто-подорож, місто-асоціація*), які на різних наративних рівнях можуть виступати в опозиціях: *узагальнений / конкретний образ міста, велике / мале місто, місто / село*.

Серед ідіостильових особливостей художнього наративу Ніни Бічуї виокремлено: а) *філософський інтелектуалізм*, виявлений через енциклопедичні знання наратора-науковця, а також такі викладові стратегії, як документальне відтворення подій, опис наукових відкриттів, філософські вставки, конкретні біографічні відомості тощо; б) *фрагментарність*, що вказує на наявність у текстах не зв'язаних між собою епізодів, ризоматичного стилю художнього письма, свідченням якого є невмотивованість, незавершеність і недомовленість у художньому викладі; в) *синхронність* – збіг наративних процесів у певному часовому проміжку, що дозволяє нараторові розширювати свої можливості у хронотопі й знаходитися в кількох місцях одночасно; г) *декларативність*, відтворена абстрактним, нехудожнім способом викладу подій; поверховим характером розповіді, де наратор відчутно віддалений від читача і не спонукає його до емоційного комунікування; г) *смислощільність*, виражена через змістову і словесну сконденсованість художнього письма, представлена односкладними, переважно номінативними, реченнями, періодами, короткими, часто обірваними фразами; д) *рельєфність письма*, виявлена через виразний природний характер художнього опису сцен та епізодів, натуралістично зображених портретів персонажів, детальний фактологічний матеріал; е) *автокоментування*, представлене спрощеними й розлогими коментарями наратора в організації розповіді (оповіді), оформлених вставними і вставленими конструкціями.

Отже, наративний континуум художньої прози Ніни Бічуї – яскравий зразок індивідуально-авторського конструювання викладової манери, витвореної під впливом філософсько-інтелектуальної особистісної рецепції, складних психологічних ходів, постійного внутрішнього я-пошуку, експериментування з читацькою увагою. Художній світ її прози вґрунтований у глибокий гуманізм, антропоцентричне зосередження, правдиве вираження авторської інтенції. Ці особливості свідчать, що епіка Ніни Бічуї демонструє не лише новаторський тип наративного формату прозового тексту, а й указує на високомистецьку відповідальність письменниці перед світом і тим, про *що* і *як* вона пише.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Римар Н. Ю. Наративні стратегії художнього розповідання: теоретико-методологічний аналіз / Н. Ю. Римар // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. пр. – Серія : Філологія. – Одеса : Міжнарод. гуман. ун-т, 2014. – № 10. – Т. 1. – С. 70 – 73.

2. Римар Н. Ю. Функції наратора як головної інстанції оповіді в художньому тексті / Н. Ю. Римар // *Studia methodologica* : [наук. альманах] /

відп. ред. І. Папуша – Тернопіль : ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 37. – С. 204 – 212.

3. Римар Н. Ю. Колористика художнього простору як важливий наративний засіб прози Ніни Бічуї / Н. Ю. Римар // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія : «Філологія». – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – № 1127. – Вип. 71. – С. 200 – 205.

4. Римар Н. Ю. Художня проза Ніни Бічуї 60-х рр. ХХ століття у літературознавчому дискурсі / Н. Ю. Римар // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Серія : «Філологія (літературознавство, мовознавство)». – Переяслав-Хмельницький : Вид-во КСВ, 2015. – Вип. 19. – С. 137 – 148.

5. Римар Н. Ю. Художній наратив історії в збірці новел Ніни Бічуї «Великі королівські лови» / Н. Ю. Римар // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. – Серія : Філологічні науки. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2015. – № 1. – С. 199 – 209.

6. Римар Н. Ю. Змішано-змінні типи нарації в художній прозі Ніни Бічуї / Н. Ю. Римар // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Філологічні науки (літературознавство) / за ред. О. С. Філатової. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – № 1 (15). – С. 129 – 134.

7. Римар Н. Ю. Інтертекстуальність як спосіб побудови наративу художньої прози Ніни Бічуї / Н. Ю. Римар // Волинь філологічна : Текст і контекст. Українська література як художній феномен : зб. наук. пр. / упоряд. В. Г. Сірук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – Вип. 19. – С. 181–191.

8. Римар Н. Ю. Образ міста в наративній рецепції художньої прози Ніни Бічуї / Н. Ю. Римар // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Серія : «Філологія (літературознавство, мовознавство)». – Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М. – 2015. – Вип. 21. – С. 43 – 54.

Статті в закордонних наукових періодичних виданнях

9. Римар Н. Ю. Наративна організація літературного твору: концептуальні засади / Н. Ю. Римар // Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives : Proceedings of the 5th International symposium (September 15, 2014) / «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. – Vienna, 2014. – P. 253 – 257.

10. Рымар Н. Ю. Особенности нарратива украинской повести 60-х гг. ХХ века / Н. Ю. Рымар // Диалог культур: поэтика локального текста : материалы V Международной научной конференции (Горно-Алтайск, 9 – 12 сентября 2014 г.) / под. ред. П. В. Алексеева. – Горно-Алтайск : РИО ГАГУ, 2014. – С. 191 – 195.

АНОТАЦІЇ

Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї –
Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016.

У дисертації здійснено комплексний аналіз художньої прози Ніни Бічуї з погляду наративної організації текстів. Визначено індивідуальні викладові стратегії як свідчення авторської своєрідності й експериментаторства в контексті українських літературно-мистецьких координат 1960 – 1980-х років. У дослідженні подано теоретико-методологічний огляд основних наративних концепцій і типологій у дотичності до художнього твору, з'ясовано місце прози Ніни Бічуї в літературознавчому дискурсі. Визначено основні й другорядні наративні типи в аналізованих епічних текстах, схарактеризовано художній наратив історії в авторській інтерпретації, виявлено ті текстуальні форми організації прозових творів, якими активно послуговується письменниця. Проаналізовано хронотоп як засіб наративного моделювання. Диференційовано власне авторські наративні стратегії викладової манери. У результаті дослідження до наратологічного інструментарію введено поняття *змішано-змінної нарації, роздвоєного наратора*, а до індивідуально-стильових особливостей художнього письма – *фрагментарність, синхронність, декларативність, смислощільність, рельєфність, автокоментування*.

Ключові слова: наративна стратегія, художня проза, Ніна Бічуя, наратив, наратор, наративний тип, нарація, хронотоп, урбанізм, інтертекстуальність

Римар Н. Ю. Нарративные стратегии художественной прозы Нины Бичуи – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2016.

В диссертации осуществлен комплексный анализ художественной прозы Нины Бичуи с точки зрения ее нарративной организации. Определены индивидуальные нарративные стратегии как свидетельство авторского своеобразия и экспериментаторства в контексте украинских литературно-художественных координат 1960 – 1980-х гг. В исследовании представлен теоретико-методологический обзор основных нарративных концепций и типологий в соприкосновения к художественному произведению, выяснено место прозы Нины Бичуи в литературоведческом дискурсе. Определены основные и второстепенные нарративные типы в эпических текстах писательницы, охарактеризован художественный нарратив истории в авторской интерпретации, обнаружено те текстуальные формы организации эпических произведений, которыми пользуется литератор. Проанализирован хронотоп как средство нарративного моделирования. Дифференцированно собственно авторские нарративные стратегии повествовательной тактики. В результате исследования к наратологическому инструментарию введено понятие *смешанно-переменной наррации, раздвоенного наратора*, а к индивидуально-

стилевым особенностям художественного письма – *фрагментарность, синхронность, декларативность, смыслоплотность, рельефность, автокомментарии.*

Ключевые слова: нарративная стратегия, художественная проза, Нина Бичуя, нарратив, нарратор, нарративный тип, наррация, хронотоп, урбанизм, интертекстуальность

**Rymar N. Y. The narrative strategies of the prose by Nina Bichuia–
Manuscript.**

Thesis for the Candidate Degree in Philology, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2016.

The thesis presents a comprehensive analysis of the prose by Nina Bichuia from the standpoint of its narrative structure. The research defines the individual narrative strategies as an evidence of the author's originality and experimentation in the context of Ukrainian literary and artistic coordinates of 60s – 80s of the twentieth century. While the literature of that time is marked by party dogmas and static narrative tactics; the innovative type of N. Bichuia's writing is characterized by psychological insight, intellectual tension, elegance and aesthetics, swiftness of author imagination. Realistic image becomes a signature of the author's writing.

The thesis gives theoretical and methodological review of the basic narrative concepts and typologies in propinquity to the text; finds the place of Nina Bichuia's prose in a literary discourse. It also determines the primary and secondary narrative types in the epic texts; characterizes an artistic narrative of history in Bichuia's interpretation; discovers the textual forms of organization of the prose that are explicitly used by the author. The research analyses the chronotope as a means of narrative modeling; differentiates Bichuia's narrative strategies of the narrative manner.

The writer's narrative tactics of prose was comprehended through a complex configuration of mixed and variable narration, binary conceptual types, communicative triad of «narrator – author – narratator».

The object of the research is the prose by Nina Bichuia that was written and published during 1960s –1980s and republished in 1990s – 2010s. The analysis resulted in introduction to narrative instruments of the concepts of *mixed and variable narration, a bifurcated narrator*, and to the individual and stylistic features of writing the concepts of *fragmentation, synchronicity, declarativity, plot compactedness, text unevenness, autocoment.*

The narrative manner of Nina Bichuia's prose was presented by mixed and variable narrative types that evolved from a third person narration in the early works with school, teenager and philosophical theme to a combination of homodiegetic and heterodiegetic narrator. In the process of the story sometimes appears an extradiegetic narrative strategy, the image of a bifurcated narrator in the historical, humanistic and philosophical works. The most original narrative strategies are shown in small prose genres, in which Nina Bichuia uses mixing and blending of different narrative levels in short event-indicative lines.

Homodiegetic narrator dominates in the author's prose, he occupies the position of internal or external focalization on the depicted from the point of view of the first person. Usually it is a woman-narrator, self-absorbed, closed from the outer

world, internally focused on other characters that appear in the works. The prevalence of the homodiegetic narrative in Bichuia's works explains the large number of unsaid fragments, internal monologues, dialogues with inner «I», thereby forming a closed I-narrator psychological type.

Among the textual forms of narrative organization of the studied texts the analysis singles out the following: a) *intertextuality*, which reveals explicit and implicit methods of introducing «borrowed» words into the text; b) a narrative of *colors* as an important means of transmitting visual art information that stands as an indicator of emotional and psychological climate in the works; c) *descriptiveness*, that is characterized by superficial, «external» illustration of events and characters, plot elements in which are placed after each other; d) *detailization*, that demonstrates an accurate reproduction of the depicted with the help of artistic details (portrait, landscape, interior, symbol, etc.); e) *assembling*, by which the narrator rapidly changes events in the work. Nina Bichuia's individual narrator strategies are *fragmentation, synchronicity, declarativity, plot compactedness, text unevenness, autocomment*.

Key words: narrative strategy, prose, Nina Bichuia, narrative, narrator, narrative type, chronotope, urbanism, intertextuality